

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

ПРАВОСЛАВНІ ДУХОВНІ ЦІННОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗМУ

*Матеріали IV Міжнародної
науково-практичної конференції.
Київ, МАУП, 4 квітня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 86.37я43
П68

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”)

Православні духовні цінності в умовах глобалізму: Матеріали IV
П68 Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 4 квітня 2006 р. — К.: МАУП, 2007. —
424 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-733-4

У пропонованому збірнику статей розглядаються сучасні проблеми національного розвитку, пов'язані з глобалістськими тенденціями, роль Церкви як інституту впливу у формуванні свідомості громадян, питання формування відносин у сучасному суспільстві. Освітлюються роль Православ'я як невід'ємної частини життя слов'янського світу, проблеми забезпечення релігійної свободи.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком українського суспільства.

ББК 86.37я43

ISBN 978-966-608-733-4

© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2007

ЗМІСТ

Щокін Г. В. <i>Вітальне слово</i>	6	Кузьменко А. М. <i>Православні духовні цінності як об'єкт захисту від підривних спрямувань таємних операцій ідеологічних супротивників</i>	85
Сенченко М. І. <i>Війна національної еліти проти езотеричного глобалізму</i>	9	Сагач Г. М. <i>Християнська жертва любові, або духовний феномен Героя України Михайла Сікорського і поета-пісняка Юрія Тітова</i>	105
Мартышин Дионисий <i>Миссия Церкви в эсхатологической перспективе</i>	15	Кравчук Н. В. <i>Процессы этносоциогенеза и религия</i>	117
Ігумен Аристарх (Лебедев) <i>Система державного ставлення до діяльності Церкви та релігійних організацій у сучасному українському суспільстві</i>	21	Павленко П. Ю. <i>Антиукраїнська сутність релігійного універсалізму: сучасний християнський контекст</i>	129
Лапікура В. П., Кулик Н. М. <i>Три аспекти справи Бейліса — Шнеєрсона</i>	24	Бучма О. В. <i>Проблеми правового забезпечення релігійної свободи</i>	136
Остроухов В. В. <i>Криза відносин суспільства та особистості як передумова негативної трансформації моральної парадигми та руйнування православних цінностей у суспільній свідомості середньовічної Росії</i>	31	Гордієнко М. Г. <i>Консолідуєча місія християнських цінностей у процесі українського державотворення</i>	143
Каськов Р. О. <i>Православ'я як невід'ємна частина нашого життя. Вплив на православ'я секуляризації і глобалізації</i>	44	Протоієрей Віктор (Михалевич) <i>Соціальна проблема в українському православ'ї</i>	153
Зайцев М. О. <i>Проблема індивідуальної буттєвості в контексті християнства</i>	58	Ігумен Федір (Бубнюк) <i>Православна молодь і проблеми сучасного церковного життя</i>	157
Сенченко Н. Н. <i>Православие и экуменизм</i>	62	Петрик В., Якимовський Р. <i>Державно-церковні відносини: біблійний аналіз у контексті критики ідеологій неокультів</i>	161
Ковальова К. Ю. <i>Роль Свято-Успенської Лаври у відродженні Православ'я в Донбасі</i>	72	Синицын В. М. <i>Понятійний мир православної культури і актуальні проблеми сучасного образования</i>	171

АНТИУКРАЇНСЬКА СУТНІСТЬ РЕЛІГІЙНОГО УНІВЕРСАЛІЗМУ: СУЧАСНИЙ ХРИСТІЯНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Для всіх, хто живе на Україні, а живучи, любить її, а люблячи хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не обирати, не експлуатувати для себе, ...всякий, хто водиться такими поглядами, дорогий співгромадянин для нас незалежно від того, хто б він не був.

М. Грушевський [1, 106]

Для українського суспільства на сучасному етапі характерно передусім те, що вже на п'ятнадцятому році незалежності багато етнічних українців як громадян України не ідентифікує себе в українському етнокультурному просторі. Це виявляється в тому, що ці громадяни обстоюють якщо й не агресивні антиукраїнські, тобто здебільшого проросійські щодо етнічного погляди, то, так би мовити, “нейтральні” чи “пасивні”, а саме космополітичні, наднаціональні, інтернаціональні, позанаціональні, ненаціональні, антиетнічні. Ми не з'ясовуватимемо тут всі причини такої поведінки цих етнічних українців. Однак зауважимо, що це є також наслідками отієї надто “ліберально-демократичної” політики української влади, яка, на жаль, від дня здобуття незалежності та понад десятиліття по тому інерційно обстоювала (та подекуди продовжує стояти

на цих позиціях) радянську культуру, у межах якої, як добре відомо, розвиток української етнічної культури (та й будь-якої взагалі) доволі обмежений, вихолощений від плекання української національної ідеї і справжніх національно-патріотичних почуттів.

Наявний нині в Україні *етнічний нігілізм* провокує не лише відповідний стиль поведінки етнічних меншин в Україні, а й поведінку більшості релігійних організацій, насамперед окремих етнічних релігій, неорелігій, нетрадиційних релігійних систем і неохристиянських конфесій. Однак про все послідовно.

Ідея демократії з її принципами плюралізму і толерантності не повинна виходити за межі конституційного поля, як це почасти спостерігається в сучасній Україні. Обстоювання “нейтральних” чи універсалістських поглядів щодо нації, держави і влади в

межах релігійних систем (і не тільки!) означає, по суті, обстоювання антиукраїнських поглядів. І такий релігійний універсалізм був і залишається нині тільки фактором роз'єднання суспільства.

Так, будь-яка релігія, обстоюючи згідно зі своїм віровченням власні принципи й ідеали Добра і Справедливості, водночас повинна не дисонувати з традиційними для конкретного суспільства принципами Добра і Справедливості (у розглядуваному випадку українського), які детермінуються його традиційними етнокультурною і релігійно-світоглядною сферами. Релігійні спільноти повинні консолідувати суспільство, бо інакше вони будуть так чи так конфронтувати із суспільством з діючими в ньому традиційними світоглядними, культурними і моральними нормами.

Зважаючи на прагнення України, як і кожної європейської держави, бути власне державою, а денаціоналізованою чи ненаціональною державою за наявності моноетнічної більшості просто не може бути за визначенням, культивуація, так би мовити, “людини взагалі”, надто людини-інтернаціоналіста неорадянського чи необільшовицького взірця, як це обстоюють у своїх віровченнях деякі, переважно новітні, релігійні системи, а також окремі служителі і миряни Української Православної церкви московської юрисдикції, неприпустима.

Відмітну рису сучасної релігійної ситуації в Україні становлять процеси, по-перше, знецінення традиційних релігійно-світоглядних і морально-етичних норм, обстоюваних традиційними релігіями і конфесіями. По-друге, відверта антиукраїнська позиція, з одного боку, одних релігійних спільнот, а з іншого — апатична чи нейтральна позиція до всього українського інших. І по-третє, активне

зростання в межах неопротестантизму і неохристиянства релігійних спільнот так званого культового типу і “вільних церков”, які, по суті, є такими собі “клубними” утвореннями, які не мають ні чітко визначеного віровчення, ні центрального керівництва, ні навіть часто керівника громади. Однак саме останні доволі стійкі, на відміну від інших релігійних організацій. Мало того, увага держави до таких “клубних” організацій, до віровчень, які вони обстоюють, мусять бути постійною, оскільки через них за короткий час проходить надто багато людей, особливо молоді. Зауважимо, що “клубний дух” у більшості таких громад далекий від патріотичного: під релігійними ідеалами часом приховується негативізм до української етнокультурної сфери, обстоювання проросійських почуттів або відвертий космополітизм. Принагідно зазначимо, що в релігійній літературі таких конфесій, однак, важко віднайти такі поняття, як “космополітизм” чи “космополіт” (останні все ж вважаються явищами політичного порядку), але універсалістський, космополітичний характер цих релігійних утворень очевидний.

З огляду на це суспільство повинно бути уважним передусім до появи різного роду нових релігійних рухів виходячи вже з того, що деякі з них, які сьогодні пропонують своїм вірним дотримуватися щодо держави і суспільства принципу “нейтральності”, завтра можуть перерости в численні рухи, як нині спостерігається з харизматичним рухом неохристиянського взірця. Якщо їм, зважаючи на цю пасивну українську (розумій — антиукраїнську!) позицію, не вказати на це сьогодні (і навіть в разі необхідності не обмежити їх діяльність юридично), то завтра їх численні прихильники запросто можуть якісно

впливати (і не виключено, що й навіть на політичному рівні) на суспільні процеси в Україні. У результаті космополітизм, етнічний універсалізм чи необільшовизм, з одного боку, і відповідно тероризм і екстремізм — з іншого, можуть стати легальними.

Досвід багатьох цивілізованих держав світу засвідчує, що саме поліконфесійність і співіснування в суспільстві поруч з основною, корінною, титульною національною культурою інших культур, як не парадоксально здавалося б когось на перший погляд, є доброю ознакою здорової нації. Однак поліконфесійний комплекс ефективно функціонує лише в суспільстві, яке має за смислові дороговкази високі гуманістичні почуття справедливості, свободи й ідеали демократії. У такому суспільстві, громадяни поважають насамперед їх національну культуру (передусім мову, традиції, звичаї і традиційну релігійність), а національно-патріотичні почуття його громадян значно перевищують і протидіють будь-яким аморфним абстрактно-національним чи позанаціональним ідеям. Національна культура такого суспільства надійно охороняється національною ідеєю і свідомими щодо неї його представниками, однак при цьому все ж маючи можливість “спілкуватися” без втрат для себе з іншими співіснуючими культурами (у тому числі й етнорелігійними). “З усіх колективних ідентичностей, що їх тепер поділяють люди, національна ідентичність, мабуть, найважливіша й найповніша, — зазначає Е. Сміт. — Адже не тільки націоналізм як ідеологічний рух проникає в усі закутки світу, — передусім сам світ поділений на “національні держави”, тобто на держави, що претендують бути націями” [2, 149].

Україна — держава поліетнічна. Споконвіку разом з українцями пліч-о-пліч проживають представники інших етносів. Це — росіяни, білоруси, молдовани, євреї, болгари, греки, кримські татари, поляки, румуни, угорці, німці, словаки, чехи та ін. Конституція України не тільки гарантує, а й практично надає всі необхідні умови для вільного комплексного розвитку кожного з цих етносів. Втім, з огляду на сучасний український контекст це в жодному разі не повинно відбуватися поза пріоритетними інтересами української нації як титульної або за рахунок цих інтересів, як це спостерігається в Україні ось вже п’ятнадцять років.

Вільний культурний розвиток етнічних меншин, їх традиційних релігій чи конфесій у жодному разі не повинен випадати з процесів подальшого формування української нації і українського державотворення чи дисонувати. А це якраз сьогодні надто відчутно, коли етнічні меншини в Україні фактично демонструють нейтральність щодо Української держави. Не поодинокі також випадки втручання в українські державні справи представників дипломатичних представництв країн, які є для тієї чи іншої нацменшини етнокультурним материком, батьківщиною. Вони вважають “свої” діаспори вотчиною, а представників цих нацменшин підданими, використовуючи кафедру традиційних для них конфесій як політичний рупор. Передусім слід зауважити на втручання в українські державні справи російської, румунської та ізраїльської амбасад.

Що ж до релігійної площини культурного розвитку нацменшин в Україні загалом, то практично кожна з них репрезентована “рідною” конфесією чи релігією. От тільки недосконалість українського законо-

давства у сфері політики стосовно нацменшин дає змогу лідерам культурних товариств і релігійних організацій здійснювати щодо України доволі відособлену політику, а часом і антиукраїнську, що базується на відвертому сепаратизмі та ксенофобії.

Назагал, у громадах нацменшин, у тому числі й їх релігійних громадах, нарівні з рідною для них мовою вживається не українська як державна і мова титульної нації, а російська — мова, яка вважається мовою однією з національних меншин. Хоча слід зауважити, що російської нацменшини чи російської діаспори в тій кількості, яку їй приписують, як такої в Україні фактично немає. Вона існує, але не така чисельна.

Принагідно зауважимо також, що мовний фактор сам собою ще не є ознакою етнічності. Можна долучити до цього й білорусів, і ще представників, наприклад, малих народів Росії та низки колишніх радянських республік, які проживають нині в Україні, бо ж вони російськомовні. Тут йдеться тільки про певну космополітично зорієнтовану частину населення України, мовою спілкування якої є російська, і не більше. Існує тільки російськомовна частина громадян України, яка ідентифікує себе не з російською культурою (чи не так з російською культурою), а власне із сучасним російськомовним постбільшовицьким універсалізмом, космополітизмом чи так званим інтернаціоналізмом, який нині на пострадянському просторі уособлюють і активно популяризують Росія і Білорусія.

Власне нині спостерігається те, що під прапорами розвою нацменшин і відродження їх традиційної релігійності в Україні продовжується започаткована російським царизмом і

більшовиками справа тотальної русифікації суспільства, а отже, нищиться український народ зсередини, руйнуються ідеї української державності.

Відтак і ті релігійні рухи, які обстоюють сьогодні, з одного боку, пасивні щодо українського, а з іншого — християнсько-космополітичні чи християнсько-універсалістські погляди і мовою богослужбового вжитку яких є російська, у жодному разі не ідентифікують себе з російською культурою як такою. Вони, як вже зауважувалось, просто за мовною ознакою належать до так званого російськомовного населення як певної спільноти, яка переважно не ідентифікує себе етнічно, але водночас обстоює позиції необільшовицької культури як глобалізованої пострадянської культури з російською мовною домінантою і не більше, бо ж не робить ставку на жодну з етнічних культур і передусім російську. А “глобальна культура не пишається історією чи історіями: фольклорні мотиви вона використовує й розробляє для зовнішнього оздоблення зорієнтованої на сьогодні й майбутнє “науково”-технічної культури” [2, 164]. Вона є тільки підробкою, спробою підмінити етнічні культури, що зумовлюється прагненням технічно й інформаційно розвинених суспільств підпорядкувати менш цивілізовані, але культурні держави й етноси.

Що можна й треба здійснити, щоб вийти з такого складного становища, яке спричинює буксування процесів відродження української етнічної культури, формування української політичної нації і українського державотворення.

1. Передусім визнати на загальнодержавному рівні, що Україна як держава ще перебуває у процесі становлення — і становлен-

ня як громадянського суспільства, і як держави.

2. Згідно з Конституцією України Україна є демократичною державою, яка сприяє консолідації і розвитку української нації, а також розвитку етнічної, культурної мовної та релігійної самобутності всіх корінних і національних меншин України. Україна є державою, де кожен має право на свободу думки, слова і світогляду. І все ж, зважаючи на процес подальшого становлення України як держави і передусім на той факт, що процес становлення демократичного суспільства перебуває ще у фазі формування, застосування принципів демократії в усій повноті до суспільства не підготовленого до демократичних норм, тобто ще не гідного ідеалів демократії, яким сьогодні ще є українське суспільство, розцінюється ним як певна вседозволеність. У подібному розкладі виконання справедливих конституційних положень щодо культурного розвитку титульної нації, корінних народів і нацменшин, реалізація права громадянина на свободу світогляду і віросповідання в такому непідготовленому суспільстві, як засвідчує досвід, тільки руйнує титульну націю, нищить її культурну матрицю і в підсумку завдає шкоди власне ідеї суверенності.
3. На сучасному етапі розвитку українського суспільства доцільно переглянути і подекуди навіть обмежити діяльність політичних, культурних і релігійних організацій, які своєю ворожістю чи нейтральністю завдають шкоди існуван-

ню титульної нації і Української держави. Традиційні релігії нацменшин (а разом з ним і нетрадиційні, і новітні релігії, неохристиянські рухи, які обстоюють на позиції космополітизму) не повинні культивувати серед своїх вірних антиукраїнські або пасивноукраїнські (індиферентні чи байдужі щодо українського) почуття. Безперечно, кожний з малих народів в Україні повинен всебічно боронити і розвивати власну культуру. Однак це повинно відбуватися в конституційному полі української державності, контексті української національної ідеї і вже на тій підставі, що представники цих малих народів є громадянами України. Досвід низки європейських країн може бути в цьому для України потрібним прикладом.

4. І головне: відродження і розвій в українському суспільстві споконвічно притаманних українцям світоглядних духовних цінностей, ідеалів Добра і Справедливості, моральних норм повинні відбуватися, так би мовити, не взагалі, не зовнішньо, не лише за формою, як часто відбувається, а мати конкретну і надійну базу. Вона повинна проголошуватися неодмінно на тлі та в контексті української національної ідеї і лише в цьому разі зможе дати багаті плоди і користь у справі відродження людини й суспільства, стати надійною основою і гарантом розбудови української державності. А основа така існує, це — сфера традиційного українського християнства, яка репрезентована сьогодні справді українськими “від роду” тради-

ційними християнськими конфесіями. Йдеться насамперед про всі гілки українського православ'я — Українську Православну церкву Київського Патріархату, Українську Православну церкву (Московського Патріархату), Українську Автокефальну Православну церкву, Українську Греко-католицьку церкву і разом з тим про низку протестантських конфесій, які, існуючи на українських теренах вже понад століття і відтак увібравши характерні для української ментальності ознаки, стали традиційними, зокрема, це українські лютерани, баптисти, євангельські християни, адвентисти і християни віри євангельської (п'ятидесятники).

Рідна мова будь-якої нації нарівні з її традиціями і звичаями становить “ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю” [3, 9], тобто є однією з головних її ознак, охоронцем і виразником його етнічності. Із нехтування, зневажливого ставлення окремих українців до рідної мови починається руйнація власної національної культури. Чужі мови, як засвідчує історичний досвід, не спроможні були надати Україні культурного поступу. На противагу своїм пануванням вони спричинили в Україні лише “страшний анальфabetизм серед простолюддя і недоуцтво серед інтелігенції. За цим пішли великі культурні, економічні й політичні шкоди для однієї з найбагатших країн Європи й Землі” [4, 332].

Саме мова як один із головних виразників національного нині не лише прилучає людину до певного етнічного середовища, етнічної культури, а й становить зміст її життя, роблячи її

достойним членом суспільства [3, 118]. Таким чином, якби нетрадиційні релігійні організації намагалися використовувати як засіб релігійної пропаганди українську мову, то це вже був би перший крок до поваги національних почуттів українців. На противагу цьому триватиме процес русифікації українців, але тепер під прапорами релігійно-неокосмополітичних ідей.

Зауважимо, що нав'язування ж чужої культурної чи релігійної традиції народу (чужого світогляду, чужих звичаїв, чужої мови) рівноцінне його духовному поневоленню, вважайте, агресії. А національні традиції і “звичаї — це не відокремлене явище в житті народу, це втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру даного народу, що, у свою чергу, впливає на процес постання народної творчості (і культури взагалі. — *Авт.*)” [3, 9].

Здорове, національно свідоме суспільство жодною мірою не може, та й не повинно (!), йти як на налігачі за чужими культурами і релігіями. Воно, беручи за парадигму власну етнонаціональну ідею, неодмінно переломить будь-яку з них крізь призму власного етнічного, історичного і державотворчого досвіду, підпорядкувавши їх (чужі культури і релігії) собі на благо. “Така ієрархія суспільних цінностей забезпечує в цивілізованих суспільствах стабільне існування всіх релігій, націй, окремої особи. За умови досягнення такого рівня цивілізованості українці зберігають свій етнос і розвивають себе як нація, зберігаючи все багатство релігійного ставлення до світу” [5, 286]. Проте сьогодні здебільшого виявляється не так агресія чужих етнічних культур, ет-

нічна колонізація, як штучна псевдокультура — необільшовицька псевдокультура, з одного боку, і зглобалізована культура західного світу, що набагато серйозніше, — з іншого, бо ж наслідки її впровадження ще не до кінця з'ясовані.

Проголошення в українському суспільстві універсалістських чи космополітичних ідей, завуальованих під маскою релігійних, може призвести до занепаду України. Це спричинить загальне, тотальне духовне зубожіння народу, його культурну і моральну деградацію. Отже, нетипові, непритаманні, нетрадиційні для українців універсалістські нововведення, сіючи на українських ментальних, культурних і релігійних засадах зневагу до національного, нехтування української мови і культури, нині істотно занепокоюють, по-

роджують складну для вирішення проблему. І не існує жодного сумніву, що розв'язання цієї складної проблеми в Україні набирає відтак форму чинника доленосного й історичного. І від того, буде розв'язано це питання в Україні, залежить її майбутня доля, становлення її як держави.

Література

1. *Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991.
2. *Сміт Е.Д.* Національна ідентичність. — К., 1991.
3. *Воропай О.* Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. — К., 1991. — Т. 1.
4. *Рудницький С.Л.* Чому ми хочемо самостійної України? — Л., 1994.
5. *Іванишин В., Радевич-Винницький Я.* Мова і нація. — Дрогобич, 1994.